

Шишкіна К.О., курсантка
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гаркуша А.Г., к.ю.н, доц.,
доцент кафедри кримінального
процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ДІЗНАННЯ У ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

З 1 липня 2020 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII, у зв'язку з чим у національне кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство було введено інститут кримінальних проступків та інститут дізнання [1]. Дана подія суттєво змінила роботу органів досудового розслідування, в частині здійснення розслідування кримінальних правопорушень, адже після цього почалось їх розмежування на кримінальні проступки та злочини.

Під час розслідування кримінального провадження, задля виконання поставлених перед ним завдань, виникає необхідність участі у ньому спеціально уповноважених суб'єктів, а саме: слідчого та дізнавача.

Відповідно до п.4-1 ч.1 ст.3 КПК України: «дізнавач – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених цим Кодексом, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків» [2]. Тобто, відповідно до останньої редакції КПК України, дізнавач – це особливий суб'єкт кримінального провадження, на якого законодавцем покладені повноваження щодо здійснення досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

Ознаками поняття «дізнавач», що викладене у п.4-1 ч.1 ст.3 КПК України є:

- це службова особа визначених у Кримінальному процесуальному законі правоохоронних органів та підрозділів України (це в котрий раз підтверджує, що дізнавачем може бути виключно службова особа, яка входить до переліку осіб, що встановлений національним законодавством);

- компетенція дізнавача встановлена у КПК України (тобто, увесь набір необхідних складових елементів компетенції дізнавача визначений у Кримінальному процесуальному законі України);

- дізнавач уповноважений на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків.

Провівши аналіз чинного кримінального процесуального законодавства, ми вкотре переконалися, що особою, уповноваженою на здійснення дізнання є саме дізнавач. Але, якщо ми звернемося до Наказу Національної поліції України №142 від 04.12.2015 року «Про затвердження Переліку посад молодшого та середнього складу поліції і відповідних їм граничних спеціальних звань», то знайдемо там виключно посади «інспектор» та «старший інспектор», які нині використовуються під час зазначення посад осіб, уповноважених на здійснення дізнання у провадженнях про кримінальні проступки. Крім цього, ввійшовши до Системи відбору кадрів на офіційному веб-сайті Національної поліції України, серед загального переліку відкритих вакансій, ми можемо знайти такі посади як: «інспектор», «інспектор підрозділу дізнання» та «старший інспектор», що в черговий раз підтверджує про відсутність у відомчих нормативно-правових актах такої посади, як – «дізнавач». При цьому у п.4-1 ч.1 ст.3 та у ст.40-1 КПК України, а також у п.1 Розділу V Наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» № 405 зазначено, що суб'єктом здійснення дізнання є дізнавач.

В даному випадку є місце вважати, що проведення будь-яких слідчих (розшукових) дій та прийняття процесуальних рішень «інспектором» або «старшим інспектором» слід тлумачити як вчинення таких дій неуповноваженою особою. В результаті цього, усі докази зібрані такою особою є недопустимими та у подальшому викликають наслідок у вигляді ухвалення судами реабілітуючих рішень, тим самим не виконуючи завдання кримінального провадження.

Крім того, в рамках даного наукового дослідження було проведено анкетування працівників Національної поліції України, за результатами якого 82,1% опитуваних стверджували, що стикалися із проблемними моментами, пов'язаними з неможливістю реалізації своїх повноважень дізнавачами, у зв'язку з невідповідністю назви їх посади.

На нашу думку, у зв'язку з цим існує необхідність внесення деяких змін до відомчих нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, а саме до Наказу Національної поліції України №142 від 04.12.2015 року «Про затвердження Переліку посад молодшого та середнього складу поліції і відповідних їм граничних спеціальних звань». Пропонуємо доповнити перелік, що викладений у цьому Наказі такими посадами як: «дізнавач» та «старший дізнавач». Дана пропозиція була підтримана 85,7% респондентів, що приймали участь в анкетуванні працівників Національної поліції в рамках проведення наукового дослідження на тему «Процесуальний статус

суб'єктів, що здійснюють дізнання у провадженнях про кримінальні проступки» та визначення думки з приводу окремих проблемних аспектів інституту кримінальних проступків та функціонування органу дізнання у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України.

Функціональна спрямованість дізнавача під час досудового розслідування кримінальних проступків визначається завданнями кримінального провадження, функціями підрозділів дізнання та повноваженнями дізнавача. Кожен із цих елементів відіграє важливу роль під час здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень у формі дізнання. Це пояснюється існуванням певної закономірної залежності між цими елементами. Наприклад, завдання кримінального провадження є основоположними ідеями з яких впливають функції підрозділів дізнання, а отже, і функції окремих осіб, уповноважених на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків. В той же час, функції дізнавачів, визначають їх повноваження, закріплені у Кримінальному процесуальному кодексі України.

Відповідно до п.6 ч.2 ст.40-1 КПК України: «Дізнавач уповноважений за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження» [2]. Виходячи з цього ми можемо стверджувати, що дізнавач уповноважений на проведення закінчення дізнання у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки. З огляду на це, неоднозначне ставлення викликають особливості закінчення дізнання, визначені у ст. 301 КПК України. Відповідно до ч.1 цієї статті: «Дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого» [2]. Наведена правова норма надає дізнавачу можливість у 72-годинний строк, з моменту затримання провести усі необхідні слідчі (розшукові) дії, прийняти процесуальні рішення та за їх результатами скласти потрібні процесуальні документи, з їх подальшим направленням прокуророві.

В той же час, у ч.2 ст.301 КПК України зазначено: «Прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, протягом двадцяти чотирьох годин здійснити одну із зазначених дій:

- 1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, - про негайне звільнення затриманої особи;

- 2) повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання

особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу);

3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності;

4) у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства» [2].

З цього випливає, що у випадку затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального проступку, прокурор має 24 години для проведення однієї з дій, що зазначені у ч.2 ст.301 КПК України. При цьому, ч.3 ст.301 КПК України визначає, що у разі прийняття прокурором рішення зазначеного у п.3 ч.2 ст.301 КПК України, сукупний строк з моменту фактичного затримання особи до моменту початку розгляду у суді провадження про кримінальний проступок не може перевищувати 72 години.

Провівши нескладні математичні підрахунки, ми можемо дійти висновку, що у вищезгаданій ситуації дізнавач, котрий затримав особу за підозрою у вчиненні кримінального проступку фактично має не 72 години, з моменту затримання особи, для зібрання усіх необхідних матеріалів та вручення повідомлення про підозру, а всього лише 60 годин (зважаючи на те, що прокурору для ознайомлення з матеріалами провадження та прийняття рішення надається 24 години). На нашу думку, даний проміжок часу є досить коротким, задля якісного здійснення дізнання у провадженнях про кримінальні проступки. Адже, за цей термін дізнавач повинен встигнути:

- зібрати необхідні матеріали дізнання у провадженні про вчинений особою кримінальний проступок. В даному випадку мається на увазі проведення певних слідчих (розшукових) дій та складення протоколів за їх результатами, а також коректне оформлення інших процесуальних документів;

- за погодженням з прокурором повідомити особі про підозру. Відповідно до ч.2 ст.278 КПК України письмове повідомлення про підозру затриманій особі має бути вручене не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її фактичного затримання [2];

- у встановлених законодавством випадках, не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання доставити особу до суду для розгляду клопотання про обрання щодо неї запобіжного заходу.

Тобто, ми можемо говорити про те, що в результаті затримання особи, яка скоїла кримінальний проступок виникає значна кількість юридичних наслідків, що були перелічені вище. Для порівняння, можливим є звернутися до правових положень, що висвітлюють наслідки, які виникають після затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину. До таких наслідків належать: здійснення невідкладних слідчих (розшукових) дій та складення протоколів за результатами їх проведення; повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання; в разі необхідності доставлення особи до суду для розгляду клопотання про обран-

ня щодо неї запобіжного заходу. На цьому етапі можливо стверджувати, що слідчий, після затримання повинен зібрати первинний матеріал для документування злочинної діяльності особи та прийняти невідкладні процесуальні рішення, на відміну від дізнавача, котрий, попри все це має ще й оформити усі необхідні процесуальні документи для закінчення досудового розслідування кримінального проступку.

Проведене в рамках даного наукового дослідження анкетування дало наступні результати:

- 92,9% респондентів зазначили, що вони жодного разу не здійснювали затримання особи у порядку ст.298-2 КПК України;

- 60,7% опитаних вважають недостатніми передбачені законодавцем строки закінчення дізнання у провадженнях про кримінальні проступки.

Ознайомившись з наведеними даними, ми можемо стверджувати, що переважна більшість дізнавачів ще жодного разу не здійснювала затримання особи, котра вчинила кримінальний проступок, за умови, що інститут дізнання в Україні діє вже майже рік. Причин, котрі впливають на таку статистику може бути безліч, але на нашу думку, поясненням є те, що строки, передбачені для завершення дізнання у кримінальних провадженнях, в яких особу було затримано, є досить малими для якісного проведення дізнання. Виходячи з цього, переважна кількість дізнавачів намагається уникнути затримання особи, навіть за наявності необхідних умов.

У зв'язку з цим, є підстави вважати доцільним внесення деяких змін до національного кримінального процесуального законодавства. Метою цих змін має бути зменшення юридичних наслідків, які виникають в результаті затримання особи, котра вчинила кримінальний проступок. На нашу думку, такі перетворення зумовлять збільшення часу для проведення досудового розслідування кримінальних проступків та позитивно вплинуть на якість здійснюваного дізнання.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 05.05.2021р.).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.05.2021р.).

3. Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20.05.2020 р. № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення: 06.05.2021р.).

4. Про затвердження Переліку посад молодшого та середнього складу поліції і відповідних їм граничних спеціальних звань: Наказ Національної поліції України від 04.12.2015 року №142. URL: <https://data.gov.ua/dataset/b930ffe5-fca2-4f62-903c-012196e1539d> (дата звернення: 08.05.2021р.).